

Міжнародний гуманітарний університет
Факультет мистецтва і дизайну
Кафедра мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Історія України

Галузь знань	<u>02 «Культура і мистецтво»</u>
Спеціальність	<u>025 «Музичне мистецтво»</u>
Назва освітньої програми	<u>Музичне мистецтво</u>
Рівень вищої освіти	<u>перший (бакалаврський) рівень</u>

Розробники і викладачі	Контактний телефон	E-mail
доцент кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін, к. політ. наук Панасюк Валентин Анатолійович	0987603525	Panasyukvalentin85@gmail.com

1. АНОТАЦІЯ ДО КУРСУ

Історія України – це галузь науки, що досліджує, за яких обставин і коли на теренах сучасної України поселилися люди, який спосіб життя вони вели. Вона розповідає про формування українського народу, його розвиток та відносини з іншими народами, впливи близьких і далеких сусідів, про боротьбу українців за свою незалежність і державність, про геніальні прозріння та помилки наших провідників. Отже, історія України – це наука про історичну долю народу до якого ми належимо. Знання історії України – це частина нашого світогляду, тобто поглядів на життя і суспільство.

Мета дисципліни «Історія України» – вироблення у здобувачів умінь аналізувати й оцінювати явища соціально-політичного розвитку українського суспільства в контексті світової історії, зіставляти історичні процеси з епохами, застосовувати набуті знання для прогнозування суспільних процесів; формування свідомості громадянина й патріота України.

Передумови для вивчення дисципліни: Вивчення шкільного курсу «Історії України» та «Всесвітньої історії».

2. ОЧІКУВАНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ, ЯКІ ПЛАНУЄТЬСЯ СФОРМУВАТИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у галузі музичної професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування системи інтегрованих художньо-естетичних знань з теорії, історії музики, педагогіки та виконавства та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК16. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Спеціальні компетентності:

СК13. Здатність використовувати широкий спектр міждисциплінарних зв'язків.

Навчальна дисципліна історія України забезпечує досягнення програмних результатів навчання (ПРН), передбачених освітньою програмою:

ПРН 11. Застосовувати теоретичні знання та навички у творчій практичній діяльності.

Заплановані результати навчання за навчальною дисципліною

Знання:

1. теоретичні засади історичної науки, етапи її розвитку в Україні та в світі загалом;
2. сутність основних проблем історії та сучасного буття народу України;
3. основні закони та етапи розвитку людської спільності;
4. витоки української нації та її місце в загальнолюдських процесах;
5. суспільно-економічні, політичні та культурні процеси історичного розвитку українського народу;
6. історичні події;
7. зародження та розвиток української державності;
8. процеси розбудови сучасної незалежної української держави;
9. діяльність історичних осіб і політичних партій.

Уміння:

1. порівнювати, аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати історичні факти та діяльність осіб;
2. оцінювати події та діяльність людей в історичному процесі з позиції загальнолюдських цінностей;
3. співставляти історичні події, процеси з періодами (епохами);
4. розрізняти тенденційно подану інформацію;
5. орієнтуватись у науковій періодизації історії України;
6. вміти самостійно добувати інформацію за темою, працювати з першоджерелами, літературою;
7. аргументовано на основі історичних фактів відстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему.

3. ОБСЯГ ТА ОЗНАКИ КУРСУ

Загалом					Вид заняття (денне відділення)		Ознаки курсу
ЄКТС	Годин	Лекц. занят.	Практичні заняття	Самостійна робота	Курс, (рік навчан)	Семестр	Обов'язкова/вибіркова
3	90	28	14	48	1	1	Обов'язкова

Здобувачі отримують теми та питання курсу, основну і додаткову літературу, рекомендації, завдання та оцінки за їх виконання як традиційним шляхом, так і з використанням університетської платформи он-лайн навчання на базі Moodle, аудиторні проектори. Окрім того, практичні навички у пошуку та аналізі інформації за курсом, з оформлення індивідуальних завдань, тощо, здобувачі отримують, користуючись університетськими комп'ютерними класами та бібліотекою.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		лекц.	практ	сам. роб.
Тема 1. Вступ до історії України. Стародавня доба в історії українських земель. Велика грецька колонізація Північного Причорномор'я.	6	2	-	4
Тема 2. Київська Русь і Галицько-Волинська держава.	8	2	2	4
Тема 3. Литовсько-польська доба в українській історії.	6	2	-	4
Тема 4. Козаччина і Гетьманська держава. Колонізація Північного Причорномор'я, заснування Одеси. Передумови, причини та наслідки поліетнічності регіону.	10	2	2	6
Тема 5. Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій (XIX – початок ХХ ст.). Становище старообрядців Бессарабського краю.	10	2	2	6
Тема 6. Україна в революційних процесах 1917 – 1921 рр. Вхідження Бессарабії до складу Румунії.	12	4	2	6
Тема 7. Україна у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни. Одеса – місто-герой.	12	4	2	6
Тема 8. Повоєнний розвиток УРСР. Історія Бессарабського краю, особливості існування та розвитку від давнини до сучасності.	12	4	2	6
Тема 9. Україна в умовах незалежності. Наш край в повномасштабній війні з РФ.	14	6	2	6
Усього годин	90	28	14	48
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ІСПИТ				

5. ТЕХНІЧНЕ Й ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ / ОБЛАДНАННЯ

Здобувачі отримують теми та питання курсу, основну і додаткову літературу, рекомендації, завдання та оцінки за їх виконання як традиційним шляхом, так і з використанням університетської платформи он-лайн навчання на базі Moodle, аудиторні проєктори. Окрім того, практичні навички у пошуку та аналізу інформації за курсом, з оформлення індивідуальних завдань, тощо, здобувачі отримують, користуючись університетськими комп'ютерними класами та бібліотекою.

6. ПИТАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 2. Київська Русь і Галицько-Волинська держава. 1. Становлення Київської держави (Олег, Ігор, Ольга, Святослав). 2. Київська Русь за правління Ярослава Мудрого. 3. Правління В. Мономаха та його політика. 4. Монголо-татарська навала на Русь та її наслідки. 5. Галицько-Волинська держава: зародження, розквіт, занепад.	2
2	Тема 4. Козаччина і Гетьманська держава. Колонізація Північного Причорномор'я, заснування Одеси. Передумови, причини та наслідки поліетнічності регіону. 1. Перші козацькі повстання. 2. Національна революція та доба «Руїни». 3. Іван Мазепа та його діяльність. 4. Гетьман Кирило Розумовський. Ліквідація залишків української автономії. 5. Освоєння Північного Причорномор'я російським урядом.	2
3	Тема 5. Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій (XIX – початок XX ст.). Становище старообрядців Бессарабського краю. 1. Розвиток Наддніпрянщини в складі Російської імперії. 2. Становище Західноукраїнських земель в складі Австро-Угорщини. 3. Перша російська революція та її вплив на українські землі. 4. Столипінська аграрна реформа в українських землях. 5. Активізація українського національно-визвольного руху в роки Першої світової війни.	2
4	Тема 6. Україна в революційних процесах 1917 – 1921 рр. Входження Бессарабії до складу Румунії. 1. Проголошення ЗУНР. 2. Гетьманат П. Скоропадського. 3. Доба Директорії УНР. В. Винниченко і С. Петлюра. 4. Махновщина в Україні. 5. Поразка української революції. Окупація України більшовиками та її наслідки	2
5	Тема 7. Україна у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни. Одеса – місто-герой. 1. Політика Румунії, Польщі та Чехословаччини на українських землях.	2

	2.Радянiзацiя України: Індустріалiзацiя, колективiзацiя, голодомор 1932 – 1933 рр. 3. Знищення української інтелігенції – «розстріляне вiдродження». 4.Друга світова війна і УРСР: причини, перебіг, наслідки. 5.Дiяльність ОУН-УПА в роки війни.	
6	Тема 8. Повоєнний розвиток УРСР. Історія Бессарабського краю, особливості існування та розвитку від давнини до сучасності. 1. Адміністративно-територіальні зміни в повоєнний період в УРСР. 2. Відбудова народного господарства. 3. Відлига в Україні: причини та наслідки. 4. Епоха застою в радянській Україні. 5. Перебудова та вихід УРСР зі складу СРСР.	2
7	Тема 9. Україна в умовах незалежності. Наш край в повномасштабній війні з РФ. 1. Становлення молоді української держави в 90-ті рр. 2. Помаранчева революція: світоглядні, територіальні та газові війни з РФ. 3. Революція Гідності – анексія Криму Росією та початок АТО. 4. Повномасштабний напад агресора – війна українського народу з окупантом. 5. Репресивна політика Росії на окупованих територіях.	2
Всього		14

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

До самостійної роботи здобувачів щодо вивчення дисципліни «Історія України» включаються:

1. Знайомство з науковою та навчальною літературою відповідно зазначених у програмі тем.
2. Опрацювання лекційного матеріалу.
3. Підготовка до практичних занять.
4. Консультації з викладачем протягом семестру.
5. Самостійне опрацювання окремих питань навчальної дисципліни.
6. Підготовка та виконання індивідуальних завдань у вигляді есе, рефератів тощо.
7. Підготовка до підсумкового контролю.

Тематика та питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань

№ з/р	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Вступ до історії України. Стародавня доба в історії українських земель. Велика грецька колонізація Північного Причорномор'я. 1. Культура трипільців в добу енеоліту. 2. Перші кочові народи на території України. 3. Колонізація греками античного Причорномор'я. 4. Військове мистецтво скіфів.	4

	5. Антське царство в період своєї могутності.	
2	Тема 2. Київська Русь і Галицько-Волинська держава. 1. Теорії походження Київської Русі. 2. Культура Київської Русі. 3. Причини роздробленості Русі. 4. Християнізація Русі та її наслідки. 5. Данило Галицький (постать в історії).	4
3	Тема 3. Литовсько-польська доба в українській історії. 1. Кревська і Берестейська унії та їх значення. 2. Розвиток освіти в литовсько-польську добу. 3. Люблінська унія та її наслідки. 4. Костянтин Василь Острозький – політичний, військовий та релігійний діяч. 5. Освіта, наука і культура в українських землях в литовсько-польську добу.	4
4	Тема 4. Козаччина і Гетьманська держава. Колонізація Північного Причорномор'я, заснування Одеси. Передумови, причини та наслідки поліетнічності регіону. 1. Причини виникнення козацтва. 2. Запорізька Січ (традиції і звичаї). 3. Україна – Гетьманська держава особливості устрою. 4. Гетьмани України. 5. Заснування Одеси – історія створення Південної Пальміри.	6
5	Тема 5. Українські землі у складі Російської та Австро- Угорської імперій (XIX – початок XX ст.). Становище старообрядців Бессарабського краю. 1. Колонізаторська політика Російської та Австро-Угорської імперій в українських землях. 2. Діяльність А. Шептицького на Західноукраїнських землях. 3. Переслідування російським урядом старообрядців Бессарабії. 4. Політика австрійського уряду до старообрядців з Бессарабії на Буковині й Поділлі. 5. Валуєвський циркуляр та Емський указ – спроби асиміляції українців.	6
6	Тема 6. Україна в революційних процесах 1917 – 1921 рр. Вхідження Бессарабії до складу Румунії. 1. Створення та діяльність ЦР. 2. Вхідження Бессарабії до складу Румунії. 3. П. Скоропадський (постать в історії). 4. Є. Петрушевич: життя та діяльність. 5. М. Грушевський (постать в історії).	6
7	Тема 7. Україна у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни. Одеса – місто-герой. 1. Голод 1921 – 1923 причини та наслідки. 2. Татарбунарське повстання 1924 року: причини та наслідки. 3. Вхідження Бессарабії до складу УРСР.	6

	4. Депортація кримських татар. 5. В боротьбі за вітчизну: Одеса – місто-герой.	
8	Тема 8. Повоєнний розвиток УРСР. Історія Бессарабського краю, особливості існування та розвитку від давнини до сучасності. 1. Повоєнний голод в УРСР: причини і наслідки. 2. XX з'їзд КПРС та його наслідки. 3. Вхідження Кримського півострова до складу УРСР. 4. Антиалкогольні кампанії в радянську добу. 5. Життя українців в умовах дефіциту в УРСР.	6
9	Тема 9. Україна в умовах незалежності. Наш край в повномасштабній війні з РФ. 1. Україна між Європою і РФ. 2. ДНР, ЛНР – фейкові держави «Руського міра». 3. Трагедія в Бучі – продовження геноциду українського народу в Кремлі. 4. В. Путін – «Гітлер» в Кремлі. Порівняльний аналіз «рашизму і «фашизму». 5. Одещина в боротьбі за незалежність України.	6
Всього		48

8. ВИДИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Робоча програма навчальної дисципліни передбачає наступні види та методи контролю:

Види контролю		Складові оцінювання
поточний контроль, який здійснюється у ході: проведення практичних занять, виконання індивідуального завдання; проведення консультацій та відпрацювання.		50%
підсумковий контроль, який здійснюється у ході проведення іспиту (заліку).		50%
Методи діагностики знань (контролю)	фронтальне опитування; наукова доповідь, реферати, усне повідомлення, індивідуальне опитування; робота у групах; ділова гра, розв'язання ситуаційних завдань, тестів, кейсів, практичних завдань, іспит.	

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Історія як наука. Первісне суспільство: архантропи, неандертальці, кроманьйонці.
2. Особливості Неолітичної революції. Трипільська культура доби енеоліту.
3. Перші кочові народи на території України: кіммерійці, скіфи, сармати. Велика грецька колонізація.
4. Київська Русь: теорії виникнення та становлення.
5. Цивілізаційне значення християнізації Київської Русі.
6. Галицько-Волинське князівство та його значення.

7. Відмінності стану українського народу литовської та польської доби.
8. Козацтво як феномен історії українського народу.
9. Передумови, причини та привід Національно-Визвольної революції 1648 р.
10. Переяславська рада 1654 року та її історична інтерпретація.
11. Хронологічна схема гетьманів від Б. Хмельницького до І. Мазепи. Перебіг історичних подій цього періоду.
12. Причини переходу І. Мазепи на бік Карла XII, історичні трактування цього кроку. Терор Петра I в Україні.
13. Інкorporація України Російською імперією у XVIII ст. Колонізація Північного Причорномор'я, заснування Одеси.
14. Українські землі в складі іноземних держав (1667–1914 рр.).
15. Кирило-Мефодіївське братство і Т. Г. Шевченко.
16. Політика Росії по асиміляції української нації. Валувєвський циркуляр та Емський указ.
17. Україна в Першій світовій війні. Репресії проти українців з боку воюючих держав.
18. Цілі створення та бойовий шлях Українських січових стрільців.
19. Політична боротьба в Україні в 1917 р. Гетьманат П. Скоропадського.
20. Порівняння історичного шляху УНР та ЗУНР.
21. Особливості «військового комунізму» та його наслідки. Голод 1921 – 1923 рр.
22. 1921–1941 роки: модернізація в СРСР.
23. Причини прийняття та зміст Нової Економічної Політики (НЕПу).
24. Колективізація: причини та наслідки. Голодомор 1932 – 1933 рр.
25. Бессарабський край в складі Румунії: Татарбунарське повстання та входження до складу УРСР.
26. Початок Другої світової війни. Перша радянська Західної України.
27. Окупація України фашистами. «Новий порядок». Особливості політики голокосту.
28. Радянський та національний рух Опору в Україні. Українська повстанська армія (УПА).
29. Визволення України від фашистів. Боротьба УПА проти радянської влади.
30. Україна в умовах відбудови після Другої світової війни. Голод 1946–1947 рр.
31. XX з'їзд КПРС. Хрущовська відлига та її значення.
32. Шістдесятництво та дисидентський рух в Україні.
33. Комплексна криза радянської системи. Вибух на ЧАЕС: причини та наслідки.
34. Політика «перебудови» та «гласності» в УРСР.
35. Державотворчі процеси в Україні в умовах незалежності.
36. Газові, територіальні та світоглядні конфлікти України з РФ в умовах незалежності.
37. Зміст та сенс боротьби українського народу за свою історичну долю в сучасних умовах.
38. Визначення термінів: «гібридна війна», АТО, «рашизм», анексія окупація їх суть та значення.
39. Одеський край в XXI ст.: особливості розвитку та боротьби за незалежність.

9. КРИТЕРІЇ ПІДСУМКОВОЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ (для іспиту / заліку)

Рівень знань оцінюється:

«відмінно» / «зараховано» А – від 90 до 100 балів. Здобувач виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, під час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

«добре» / «зараховано» В – від 82 до 89 балів. Здобувач володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

«добре» / «зараховано» С – від 74 до 81 балів. Здобувач відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, реферату та активність у науково-дослідній роботі;

«задовільно» / «зараховано» D – від 64 до 73 балів. Здобувач був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, рефератів (есе);

«задовільно» / «зараховано» E – від 60 до 63 балів. Здобувач був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, має неповний конспект з завданнями до самостійної роботи.

«незадовільно з можливістю повторного складання» / «не зараховано» FX – від 35 до 59 балів. Здобувач володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

«незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни» / «не зараховано» F – від 0 до 34 балів. Здобувач не володіє навчальним матеріалом.

Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		екзамен	залік
90-100 (10-12)	A	Відмінно	зараховано
82-89 (8-9)	B	Добре	
74-81(6-7)	C	Задовільно	
64-73 (5)	D	Незадовільно	не зараховано
60-63 (4)	E		
35-59 (3)	FX	Незадовільно	
1-34 (2)	F		

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Бойко О. Д. Історія України: навч. посіб. 8-е вид., доповн. Київ : Академвидав, 2021. 640 с.
2. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій: навч. посіб. Київ : Самміт-Книга, 2021. 472 с.
3. Історія України: навч. посіб. / В.Ф. Верстюк та ін. 3-тє вид., доповн. й перероб. Київ : Альтернативи, 2002. 472 с.
4. Каденюк О. С., Нестеренко В. А., Завадська І. М. Практикум «Історія та культура України»: навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ПДАТУ. 2019. 191 с.
5. Історія та культура України: навч. посіб. / О. С. Каденюк та ін. Кам'янець-Подільський : ПДАТУ, 2018. 311 с.
6. Новітня історія України (1900–2000): підручник / А.Г. Слюсаренко та ін. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Вища школа, 2002. 719 с.
7. Остафійчук В. Ф. Історія України: сучасне бачення: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2002. 348 с.
8. Політична історія України: навч. посіб. / Є.О. Бондарев та ін. Київ : ВЦ «Академія», 2002. 488 с.
9. Скрипник М. О., Домбровська Л. Ф., Красовський В. М. та ін. Історія України: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 367 с.

Допоміжна

1. Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів досьогодення: Хронологічний довідник. Київ : Наукова думка, 1995. 687 с.
2. Гісем О. В., Мартинюк О. О., Трухан О. Ф. Історія України в таблицях. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2006. 480 с.
3. Довідник з історії України: А–Я / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. 2-ге вид. Київ : Генеза, 2001. 1135 с.
4. Історія України: навч.-метод. посіб. для семінарських занять / В.М. Литвин та ін. Київ : Знання-Прес, 2006. 460 с.
5. Історія України: навч. посіб. / за ред. Г.Д. Темка. Київ : Академія, 2001. 480 с.
6. Калініченко В. В., Рибалка І. К. Історія України. Ч. III: 1917–2003 рр.: підручник. Харків : ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2004. 628 с.
7. Новий довідник: Історія України / Відп. ред. І. Сілакова. Київ : ТОВ «КАЗКА», 2006. 736 с.
8. Реєнт О. П., Шевченко В. М. Історія України у схемах і таблицях: навч. посіб. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2005. 162 с.
9. Світлична В.В. Історія України: навч. посіб. / за ред. Ю. Алексєєва. 3-тє вид. Київ : Каравела, 2006. 400 с.

Електронні ресурси

1. Гавриленко І. Конспект лекцій з історії України. URL: <https://histua.com/knigi/konspekt-lekcij-z-istoriya-ukraini>
2. Донченко С. Конспект лекцій з дисципліни «Історія та культура України» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня усіх форм навчання усіх напрямів підготовки. URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/15/7-16-kl19.pdf>
3. Історія України від найдавніших часів до сьогодення. URL: <https://histua.com/istoriya-ukraini>
4. Історія України: Конспект лекцій / О.П. Гужва та ін. Харків: УкрДАЗТ, 2014. 73 с. URL : <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/7233/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf>
5. Книги та підручники з історії України. URL: <https://histua.com/knigi>
6. Хмарський В. М. Історія України : конспект лекцій. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. 118 с. URL : http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/25019/1/Khmarskyi_history.pdf